

УДК 332.12

ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ ЯК ПЛОЩИНА ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗРОСТАНЬ

Держак Н.О.

TERRITORIAL COMMUNITIES AS PLANE OF FORMING OF INDIVIDUAL HEIGHT

Derzhak N.

В статті розглянуто соціалізуючу функцію громади, як різновиду соціального середовища, що забезпечує прийняття членами громади суспільних цінностей, на основі чого формується особистісна система цінностей, що є площиною формування індивідуальних зростань для її мешканців. Визначено, що територіальні громади, як соціально-правове середовище, мають за мету стимулювати економічну активність та підприємництво, що можуть стати соціальним ліфтом для населення відповідного регіону.

Ключові слова: територіальна громада, соціальне середовище, соціальний ліфт, відкрите суспільство, життєвий успіх, довіра, міграція

Вступ. Важливим елементом політичної системи суспільства є місцеве самоврядування, яке забезпечує визнання та гарантування в суспільстві місцевих і регіональних інтересів, інтересів територіальних громад, та їх відповідність інтересам особистості.

Про громаду говорять як спільноту, постійно або тимчасово об'єднану спільними проблемами чи інтересами, наприклад тих, хто бере участь у зборах, зустрічах, або ж представників етнічних. Найчастіше мова йде про формування нового адміністративного устрою України, проблеми реформування та правове забезпечення діяльності громад. Але ж основним бенефіціаром таких процесів є безпосередньо людина, яка має свої потреби, інтереси та можливості. Люди можуть бути одночасно членами територіальних громад і спільнот, об'єднаних певними потребами. Як члени територіальної громади, люди мають певні спільні інтереси, і саме ця спільність інтересів дає їм можливість вирішувати спільні проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями розвитку територіальних громад в Україні займалася велика кількість науковців, таких як: О. В. Батанов, О. Мороз, В. Кравченко, М. Орзік, В. Малишко, І. Ідесіс і багато інших. Також питання

стосовно територіальних громад розглянуто в різноманітних законодавчих актах і в Конституції України.

Мета статті полягає у з'ясуванні та обґрунтуванні того, що територіальна громада є соціальним середовищем та має умови формування індивідуальних зростань для її мешканців.

Матеріали і результати досліджень. В Україні місцеве самоврядування тільки встановлюється та розвивається, воно існує в загальній системі організації публічної влади і в теперішній час вимагає значного зусилля в впровадженні, управлінні та подальшому розвитку. Місцеве самоврядування є вираженням самоорганізації громадян на найнижчому рівні публічного управління, яким в Україні є територіальна громада. Територіальна громада як первинний суб'єкт місцевого самоврядування є логічним продовженням іншого конституційного положення: джерелом державної влади є народ.

У Конституції України, ухваленій 1996 року, місцеве самоврядування має проводити територіальна громада. Згідно зі статтю 140 місцеве самоврядування є правом територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста - самостійно вирішувати питання місцевого значення.[1]

Частіше українські дослідники О. Батанов [2], В. Малишко[6], І. Ідесіс [4], та інші оперують дефініцією територіальна громада, як «територіальна самоорганізація громадян», «громадяни, які проживають на території», «населення адміністративно-територіальних одиниць», «територіальний колектив громадян», тобто основною категорією в таких визначеннях є належність до повної території. З правового погляду – це так і є. Але ж, територіальна громада виконує в першу чергу соціальні завдання, де головним системоутворюючим елементом є людина, асоціальні цілі виявляються першорядними.

Громада є свого роду соціальним інститутом, побудованим на територіальній спільності та соці-

льно-економічному базисі, що виступає регулятором суспільного життя населення. Тому її основними функціями є: виробництво-споживання, соціалізація, соціальний контроль, соціальна участь, взаємна підтримка. Ці функції спрямовані на розвиток життєвого сценарію як самої громади, так і окремої особистості. Завдяки цим функціям громада є тією сферою, де реалізуються всі важливі потреби людини в соціумі: визначаються патерни соціально необхідної поведінки; здійснюється контроль за соціальним функціонуванням індивіда в соціумі через систему формальних принципів; здійснюється підтримка індивіда через різні типи організацій: релігійні, громадські, спеціалізовані.

Провідні соціалізуючі функції громади, як різновиду соціального середовища, такі: ціннісно-орієнтована функція, що забезпечує прийняття членом громади суспільних цінностей, на основі чого формується особистісна система цінностей; культурологічна функція, яка передбачає формування особистісної культури на основі практичного й вибіркового засвоєння кожним членом громади. Тому, можна сказати, що територіальна громада є площиною формування індивідуальних зростань для її мешканців. В цьому дослідженні індивідуальне зростання ототожнюється з визначеннями прийнятими в соціології мобільності.

Питаннями інтегральної соціології, соціальної мобільності займався відомий американський вчений російського походження П.Сорокін [7]. П. Сорокін ввів поняття соціального простору, який представив науковому світу як «всесвіт невизначеного виду, що складається з народів тих, що населяють землю. Згідно його теорії в просторі індивідуум займає певне місце, як в горизонтальному, так і вертикальному вимірі. При цьому позиція будь-якого члена соціуму визначається Сорокіним як "соціальне положення", яке у свою чергу є сукупністю зв'язків, як у середині груп, так і зовнішніх зв'язків з групами, відмінними від групи індивідуума. Зважаючи на це ним вводяться такі поняття, як соціальне сходження і соціальний спуск. Серед цих двох понять утворилася група горизонтальної мобільності, що характеризується рухом індивідуума, який не спричиняє собою змін в його соціальному статусі. Причому, горизонтальною мобільністю можна вважати будь-які зміни такі, як: зміна місця проживання, віросповідання і тому подібне. Тільки на основі цих понять стало можливим виведення Сорокіним визначення соціальної стратифікації, яке в його інтерпретації має наступне значення: "диференціація груп людей в класи і ієрархічні ранги за допомогою нерівномірності розподілу різних прав, обов'язків, привілеїв, цінностей, влади і інших способів впливу одних індивідуумів на інших як усередині, так і між групою. Таким чином, територіальна громада має всі ознаки соціального простору, в якому індивідуум має певне місце, згідно з його ступенем активності та колом інтересів.

Соціальна мобільність – важлива характеристика суспільства, показник міри його відкритості. Питання закритого та відкритого суспільства було досліджено відомим філософом Карлом Поппером. Згідно з його дослідженням закрите суспільство статичною соціальною структурою, обмеженою мобільністю, нездатністю до інновацій, традиціоналізмом, догматичною авторитарною ідеологією (має місце система, коли більшість членів суспільства охоче приймають ті цінності, які їм призначені, звичайно це тоталітарне суспільство). Відкрите суспільство – за К. Поппером – тип суспільства, що характеризується динамічною соціальною структурою, високою мобільністю, здатністю до інновацій, критичизмом, індивідуалізмом і демократичною плюралістичною ідеологією (тут людині надається можливість самому вибирати світоглядні, моральні цінності). Закрите суспільство схильне до спеціалізації, а відкрите – до творчості [8].

У відкритому суспільстві кожен учасник відповідальний за своє життя і піклується переважно про себе, при цьому в суспільстві поважним є право на приватну власність і особисту гідність. У закритому суспільстві свята справа – піклуватися про інших, а приватна власність щось сумнівне або навіть злочинне та негідне. Не дивлячись на те, що висновки К. Поппера торкалися окремої держави, можна констатувати, що в сьогоденні територіальні громади мають ознаки відкритого суспільства, тому що враховують індивідуальність людини, надають можливість зробити політичну або управлінську кар'єру, здійснювати підприємницьку діяльність. В територіальній громаді, як відкритому суспільстві, високо цінується досягнутий статус і існують відносно широкі можливості для переходу з однієї соціальної групи в іншу.

Економічна активність основної маси населення грає дуже незначну роль в громадському розвитку. Тобто в економіці первинна роль належить не рядовим споживачам, а підприємцям і їх інвестиціям в розвиток територій: якщо вкладень недостатньо, економіка розвивається слабо і населення, як правило, нічого не може з цим поробити. Більше того, основна маса людей вважає за краще залишатися на колишньому місці, не роблячи ніяких серйозних заходів для того, щоб вирватися з бідності.

Соціальні ліфти починають діяти, коли хтось з гори запускає їх в роботу. Напевно, в цьому є певний сенс: соціологічні дослідження показують, що підприємницькі таланти є присутніми не більше ніж у 10% населення. Підприємницький талант означає загострене почуття вигоди, бізнесмени на багато швидше і рішучіше реагують на нові можливості і запускають механізми, які збагачують не лише їх, але і тих, хто на них працює. Інші 90% більшої частини чекають, поки їм запропонують нові можливості для працевлаштування і підвищення якості життя. Якщо перед ними відкриваються двері соціального ліфта,

вони скористаються можливістю, що представилася. Інакше, вони так і залишаться внизу, оскільки неготові до ризику та змін, що ведуть до успіху та благополуччя.

У населення є сьогодні дві можливості підвищити якість життя. Перша – проявити економічну активність, самостійно зайнятися підприємництвом. Друга можливість – чекати, поки хтось більш активний знову увіллє в економіку інвестиції, які приведуть до зростання попиту на робочі руки і дадуть людям можливість більше заробляти. Перехід на більш високу соціальну позицію призводить не лише до отримання благ і привілеїв, але і до зростання відповідальності. Не усі люди морально готові до підвищення соціального статусу, оскільки це припускає нові обов'язки і додаткові навантаження. Досить проблематичний і сам процес освоєння нових манер, прийнятих в цій соціальній групі, етикету і типів взаємовідносин. Крім того, індивід, що добився високого статусу в суспільстві, відчуває страх перед можливістю соціального падіння, втрати досягнутих соціальних позицій. Стан знепокоєння найбільш характерен для представників середнього класу, ряди якого поповнюються переважно вихідці з нижчих верств суспільства.

З погляду на вище викладене, можна зробити висновок, що територіальні громади, як соціально-правове середовище має за мету стимулювати економічну активність та підприємництво, що стануть тим самим соціальним ліфтом для населення відповідного регіону.

Таблиця 1

Що на Вашу думку є сьогодні найголовнішою ознакою успіху людини в нашій країні? (N=1798,%) [3]

Варіанти відповідей	% до відповідей
Слава, визнання	9,9
Гарне здоров'я	36,8
Досягнення влади	20,7
Гарна сім'я	35,8
Кохання	8,4
Престижні речі (гарна машину, будинок, дача)	20,8
Багатство (гроші)	44,5
Успішна кар'єра	40,8
Гарна освіта	11,9
Можливість подорожувати світом	5,5
Доброчинність	2,8
Самореалізація, внутрішня свобода	13,5
Наявність хороших друзів	11,0
Можливість добре відпочивати (фітнес-центри, гарний курорт)	2,9

В Україні є фактичні умови для подальшого розвитку малого та середнього підприємництва в територіальних громадах. В теперішній час життєвий успіх є найсильнішою мотивацією в суспільстві. За результатами соціологічних досліджень, що проводяться інститутом соціологічних досліджень НАН

України життєвий успіх та ресурси його досягнення знаходяться в площині багатства та кар'єри, які є стимуляторами соціальної мобільності. В таблиці 1 наведено розподіл відповідей щодо ознак успіху людини.

Як бачимо, багатство (44,5%), успішна кар'єра (40,8) та гарне здоров'я (36,8%), престижні речі (20,8%), досягнення влади (20,7%) мають більше значення для опитаних, ніж інші запропоновані показники. Треба звернути увагу, що дуже невисоко стоять у рейтингу успішності гарна освіта, наявність друзів, самореалізація та доброчинність.

Мешканці міст і сіл продемонстрували різні бачення успішного життя, таблиця 2. Тут досить високий рейтинг дав показник гарна сім'я. Протягом просування від великих міст до селищ міського типу цей показник зростає, але зниження показують мешканці села до 31,4%. При цьому для них показник багатство має найвищий рейтинг до 54,3%.

Таблиця 2

Що на Вашу думку є сьогодні найголовнішою ознакою успіху людини в нашій країні? (N=1798,%) [3]

Варіанти відповідей	Місто Понад 1 млн. N=265	Місто 251-500 Тис. осіб N=266	Місто 21-50 Тис. осіб N=153	Селище міського типу N=153	Село N=267
Слава, визнання	6,8	9,4	6,5	12,4	12,5
Гарне здоров'я	28,7	34,2	37,3	44,4	38,8
Досягнення влади	19,3	21,8	19,6	13,7	22,6
Гарна сім'я	33,2	34,6	40,5	52,9	31,4
Кохання	5,3	4,9	15,0	14,4	8,3
Престижні речі (гарна машину, будинок, дача)	27,2	21,4	17,7	17,7	21,0
Багатство (гроші)	44,2	44,7	39,9	34,6	54,3
Успішна кар'єра	51,7	44,4	39,9	31,4	33,7
Гарна освіта	14,7	10,2	6,5	15,7	11,1
Можливість подорожувати світом	8,3	9,0	4,6	2,6	3,9
Доброчинність	2,6	3,4	2,0	3,9	2,8
Самореалізація, внутрішня свобода	19,6	15,4	11,8	10,5	8,8
Наявність хороших друзів	9,8	10,5	11,8	9,8	13,1
Можливість добре відпочивати (фітнес-центри, гарний курорт)	1,9	5,6	1,3	2,0	2,5

Серед чинників, які негативно впливають на формування та розвиток територіальних громад не-

довіра та міграція. Між громадянами України останнім часом дуже гостро стали проявлятися різкі відмінності за політичними, ідеологічними, світоглядними, ціннісними, регіональними, мовними, культурними, етнічними ознаками. Такі явища не сприяють розвитку соціального середовища, знижують рівень згуртованості та суспільної довіри; збільшують соціальне напруження та нестабільність. Тотальна недовіра, яка панує в Україні, є одним із негативних чинників, що визначає характер та формує умови людського розвитку. Лише довіра – виправдані очікування дотримання законів та моральних норм може бути ефективним стабілізатором суспільних відносин. Поле довіри поширюється і на особистісні відносини, і на політичні, і на економічні сфери, на інститути й організації. Саме довіра до абстрактних систем відіграє визначальну роль у забезпеченні стійкості суспільства.

Прийняття високого рівня суспільної недовіри (і передусім – недовіри до влади) криються як у спадщині радянського періоду, так і у відчутті розчарування змінами у період незалежності. За швидкозміни економічних та політичних підвалин, більшість у суспільстві не в змозі була адекватно реагувати на них, обираючи нові орієнтири та цінності, віднести себе до певної соціальної групи, усвідомлюючи її інтереси та відчуваючи солідарність з її членами.

Нині в Україні значні масштаби придбав такий вид соціальної мобільності, як міграція – процес переміщення людей, пов'язаний зі зміною місця проживання. Це пов'язано з серйозними соціальними потрясіннями, такими як проведення АТО в Україні та системна економічна криза. Має місце і висока індивідуальна міграція обумовлена найчастіше особистими проблемами (невдача в кар'єрі, самотність, невідповідний клімат і т.п.). Крім того українське населення мігрує в пошуках кращих умов для проживання в інших місцях (наприклад, регіони, де більш висока оплата праці, де велика політична стабільність, де можна зайняти більш високий соціальний статус і т.п.) [9].

До певних меж усі види міграції вважаються природними і нормальними. Проте надмірна міграція може привести до зміни демографічного складу регіону (наприклад, виїзд молоді і "старіння населення", переважання чоловіків або жінок в регіоні, що позначається на народжуваності), нестачі або, навпаки, надлишку робочої сили, неконтрольованого зростання міст, негативних змін соціокультурного середовища регіону і багатьох інших наслідків.

Висновки. Таким чином, територіальні громади перш за все мають всі ознаки соціального простору та формує рівні можливості для соціальної мобільності всіх її мешканців. Соціальна мобільність може приймати найрізноманітніші форми і іноді носити суперечливий характер. Територіальні громади мають ознаки відкритого суспільства, і тому враховують індивідуальність людини, надають мо-

жливості зробити політичну або управлінську кар'єру, здійснювати підприємницьку діяльність. В територіальній громаді, як відкритому суспільстві, високо цінується досягнутий статус і існують відносно широкі можливості для переходу з однієї соціальної групи в іншу. Вільне переміщення в соціальному середовищі єдиний шлях розвитку для складного суспільства.

Література

1. Конституція України: Прийнята Верховною Радою України 28.06.1996р. // Відомості Верховної Ради - 1996,-№30. Ст. 140.
2. Батанов О. В. Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики: Монографія / О. В. Батанов; Відп. ред. М. О. Баймуратов. – К.: Вид-во «Наукова думка», 2010. – 656с.
3. Бевзенко Л. Уявлення українців про ознаки життєвого успіху в нашій країні. Українське суспільство 1992-2013: стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг.// За ред. д.е.н. В.Ворони, д.соц.н. М.Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2013. – 566с.
4. Ідесіс І. Статут територіальних громад українських міст: проблеми теорії та практики. Автореферат дис. к.ю.н.12.00.02 – конституційне право; муніципальне право/ Ірина Валеріївна Ідесіс.– Херсон. Видавничий дім «Гельветика», 2016– 19 с.
5. Комплексний демографічний прогноз України на період до 2050 р. (колектив авторів) / за ред. чл.-кор. НАНУ, д.е.н., проф. Е.М. Лібанової. – К.: Український центр соціальних реформ, 2006. – 138 с.
6. Малишко В.М. Правові засади територіальної громади як основи місцевого самоврядування в Україні // Юридичний вісник. - 3(16) 2010. С. 60-63
7. Сорокин П.А. Кризис нашего времени. Социальный и культурный обзор [Текст] / Питирим Александрович Сорокин. – М. : ИСПИ РАН, 2009. – 384 с.
8. Поппер Карл. Відкрите суспільство та його вороги. Том 1. / Карл Поппер. – К.: Основи, 1994.- 494 с.
9. Населення України. Трудова еміграція в Україні. / за ред. чл.-кор. НАНУ, д.е.н., проф. Е.М. Лібанової– К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В.Птухи НАН України, 2010. – 233 с

References

1. Konstytutsiia Ukrainy: Pryniata Verkhovnoiu Radoiu Ukrainy 28.06.1996r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady - 1996,-№30. St. 140.
2. Batanov O. V. Munitsypalna vlada v Ukraini: problemy teorii ta praktyky: Monohrafiia / O. V. Batanov; Vidp. red. M. O. Baimurатов. – K.: Vyd-vo «Naukova dumka», 2010. – 656s.
3. Bevzenko L. Uiavlennia ukrainsiv pro oznaky zhyttievoho uspikhu v nashii kraini. Ukrainske suspilstvo 1992-2013: stan ta dynamika zmin. Sotsiolohichni monitorynh.// Za red. d.e.n. V.Vorony, d.sots.n. M.Shulhy. – K.: Instytut sotsiolohii NAN Ukrainy, 2013. – 566s.
4. Idesis I. Statuty terytorialnykh hromad ukrainskykh mist: problemy teorii ta praktyky. Avtoreferat dys. k.i.u.n.12.00.02 – konstytutsiine pravo; munitsypalne

- pravo/ Iryna Valeriivna Idesis.— Kherson. Vydavnychiy dim «Helvetyka», 2016— 19 s.
5. Kompleksnyi demografichnyi prohnos Ukrainy na period do 2050 r. (kolektyv avtoriv) / za red. chl.-kor. NANU, d.e.n., prof. E.M. Libanovoi. — K.: Ukrainyskyi tsentr sotsialnykh reform, 2006. — 138 s.
 6. Malyshko V.M. Pravovi zasady terytorialnoi hromady yak osnovy mistsevoho samovriaduvannia v ukraini // Yurydychnyi visnyk. - 3(16) 2010. S. 60-63
 7. Sorokyn P.A. Kryzys nasheho vremeni. Sotsyalnyi y kulturnyi obzor [Tekst] / Pytyrym Aleksandrovych Sorokyn. — M.: YSPY RAN, 2009. — 384 s.
 8. Popper Karl. Vidkryte suspilstvo ta yoho vorohy. Tom 1. / Karl Popper. — K.: Osnovy, 1994. - 494 s.
 9. Naselennia Ukrainy. Trudova emihratsiia v Ukraini. / za red. chl.-kor. NANU, d.e.n., prof. E.M. Libanovoi— K.: Int demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen im. M.V.Ptukhy NAN Ukrainy, 2010. — 233 s

Держак Н. А. Территориальная община как плоскость формирования индивидуального роста

В статье рассмотрена социализирующая функция территориальной общины, как разновидности социальной среды, которая обеспечивает принятие членами общества общественных ценностей, на основе чего формируется личностная система ценностей. Приведены обоснования того, что территориальная община является плоскостью формирования индивидуального роста для ее жителей. Определено, что территориальные общины, как социально-правовая среда, имеет цель стимулиро-

вать экономическую активность и предпринимательство и могут стать социальным лифтом для населения соответствующего региона.

Ключевые слов :территориальная община, социальная среда, социальный лифт, открытое общество, жизненный успех, доверие, миграция

Derzhak N. Territorial communities as plane of forming of individual height

In the article it is considered socializing function of territorial community, as varieties of social environment that provides an acceptance the members of society of public values, what the personality system of values is formed on the basis of, that is the plane of forming of individual height for her habitants. Territorial communities, as a socially-legal environment has for anaim to stimulat economic activity and enterprise and can become a sociael evator for the population of corresponding region.

Keywords: : Territorial community, social environment, social elevator, open society, vital success, trust, migration

Держак Н. О. — к.е.н., доцент кафедри менеджменту і маркетингу ЧНУ ім. В. Даля.

Рецензент: д.е.н., проф. **Надьон Г.О.**

Стаття подана 05.10.2016 р.